

Az életrajz mint *sajátos textuális és szociális praxis* – Kalavszky Zsófia recenziója Dmitrij Kalugin könyvéről*

Дмитрий Калугин: Проза жизни. Русские биографии в XVIII–XIX вв. Европейский Университет в Санкт-Петербурге, Санкт-Петербург, 2015. 260.

kulcsszavak: biográfia, narratológia, szociológia, nyilvánosság, 18. század, 19. század, orosz irodalomtörténet

„Ennek a könyvnek a tárgyai az *életrajzok*, azaz olyan szövegek, amelyekben, az *önéletrajzokkal* ellentétben például [...] a szerző és a hős a legegységesebb és a legkövetkezetesebb módon elkülönül egymástól. Más szóval olyan művekről lesz szó, amelyek az emberi életet egy külső szempontból mutatják be: a hős annak igaz(i)ságát, ahogyan őt ábrázolják, sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudja. Ebben áll az *életrajzi paktum* legfontosabb pontja, mi pedig a továbbiakban e paktumhoz fogjuk tartani magunkat” – indítja Dmitrij Kalugin 2015-ben megjelent monográfiáját, amely az utóbbi évek orosz biográfiakutatásainak egyik legfontosabb munkájává vált. Olyannyira, hogy a *Proza zsziznyi. Russzskije biografii v 18–19 vv.* ('Az élet prózája. Orosz életrajzok a 18–19. században') című kötet 2016-ban elnyerte az év legkiemelkedőbb tudományos publikációjáért járó díjat a filológia és humántudományok kategóriájában Oroszországban.

A kötet legfontosabb tétele röviden és leegyszerűsítve az, hogy a biografikus szöveg olyan *nem fiktív elbeszélés*, amelynek nyelvi megformáltsága (nyelvhasználat, metaforakincs, toposzok stb.) tulajdonképpen adott *szociális diszpozíciók* szövegbeli érvényesülésének eredménye. Azaz a biográfia mint narratíva nagymértékben függ a biográfia írójának és hősének társadalmi és intézményi háttérétől, ami azt jelenti, hogy azokat a *nyelvi lehetőségeket*, ahogyan az adott élet elbeszélhető, a társadalmi mező struktúrája alapvetően befolyásolja. Továbbá minden egyes életrajz az adott társadalomban intellektuálisan aktív csoportok által elvégzett egyedi és sajátos hermeneutikai munkának az eredménye, termék, amely a szociális intézmények és az aktuális hatalom által „kijelölt”, befolyásolt erőterben a különböző emberek között létrejövő kapcsolatokról tudósít. Ennek a tézisének az illusztrálására Kalugin Karl Mannheimot idézi: „a világ interpretációját közvetíti az adott társadalom számára” (256). Ráadásul az életrajz olyan szöveg, amely *minden esetben* kiépíti a maga metasztintjét, hiszen azokat az alapfogalmakat, amelyekkel dolgozik („élet”, „barátság”, „jó”, „normális”, „érvényesülés” stb.) magának kell értelmeznie és magyaráznia.

Kalugin kötetének vizsgált anyaga és kutatási fókuszja nem a semmiből jött, és nem a semmibe érkezett: a kortárs orosz könyvpiacra az 1990-es évek óta virágkorukat élik mind a színvonalas, mind a kevésbé igényes ismeretterjesztő, népszerűsítő életrajzok, tegyük hozzá, hogy az orosz könyvkiadás- és kultúratörténetben immár sokadszorra. Ezzel egyidejűleg Oroszországban az 1990-es évektől megszorodtak a biográfia műfaját vizsgáló elméleti kutatások is. Hatalmas előrelépés történik a műfaj 18. századi megjelenésének és kialakulásának kutatásában, a történeti anyag feldolgozásában, másfelől a 20. századi szovjet életrajzok és a kortárs életrajzok szisztematikus vizsgálatában. Annak okai, hogy miért éppen ekkor történik meg a korábban periferikusként kezelt műfaj előtérbe kerülése, és ezzel egyidejűleg miért kezdődik meg a műfaj teoretikus szempontú feldolgozása és elemzése, számosak. A legfontosabbak közé tartozik, amint erre maga a szerző is utal, hogy kutathatóvá és publikálhatóvá válnak olyan források, amelyek évtizedeken át cenzurális tiltás alá estek, azaz egyfajta *archeografikus bumm*nak lehetünk szemtanúi, másrészt, s erre is figyelmeztet Kalugin, az irodalomtudományon belül bizonyos szövegértelmezési eljárásokat (*hermeneutika, dekonstrukció*) olyan diszciplínákkal összefüggésben gondolnak újra, mint például a *nem-marxista szociológia* vagy a *pszichoanalízis*, amelyek kiszélesítik az irodalomtörténész-kultúrakutató nézőpontját, harmadrészt pedig, hogy megerősödnek a különböző (ön)reprezentációs mechanizmusokat elemző identitáskutatások mint például az *oral history* vagy a *gender*. Talán nem kell külön hangsúlyozni, hogy mindezekkel a folyamatokkal párhuzamosan Oroszországban csakúgy, mint világszerte, megváltoztak az irodalomtörténész és a kultúrakutató

szerepkörének azon funkcióiról, kutatási területeiről, módszereiről alkotott elképzelések, amelyek az irodalmi, társadalmi, kulturális folyamatokat vizsgáló szakemberhez addig hagyományosan hozzátartoztak. Ez kedvezett a biográfiakutatásnak, hiszen azt így egyszerre több erő is interdiszciplináris elméleti és módszertani térbe helyezte.

Ezen a ponton fontosnak tartom kiemelni, hogy a jelenlegi orosz biográfiakutatások képviselőit, így Kalugint is, elsősorban *nem* az orosz irodalomtudomány panteonjába sorolt, *professzionális szerző* által írt kanonizált írók úgynevezett *írói-biográfiai* érdeklik. Azaz, hogy egy közismertebb példát említsek, nem Jurij Lotman Puskinról vagy Karamzinről írt életrajzi munkái állnak a vizsgálódások középpontjában. Persze az már más kérdés, hogy az eddig periferiálisként kezelt életrajzok kapcsán megfogalmazott megállapítások, sőt módszerek egyre inkább kezdenek becsatornázódni olyan klasszikus szerzői életrajzokkal foglalkozó munkákba mint például Csehové. (Lásd erről: Kalavszky Zsófia, „Nem kártyázott, nem párbajozott, nem száműzték Szibériába...”, Ahol a biográfia- és a kultuszkutatások találkoznak: az írói biográfia-írás mint elméleti probléma a kortárs orosz irodalomtudományban, in: *Ad vitam aeternam: Tanulmánykötet Nagy István 70. születésnapjára*, szerk. Gyöngyösi Mária et al., Budapest, ELTE BTK Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Orosz Irodalom és Irodalomkutatás – Összehasonlító Tanulmányok Doktori Program, 2017, 187–196.) A kutatók tehát elsősorban a társadalomból nem kiemelkedő, nem ki-tűnő személyiségek életrajzára voltak kíváncsiak, és biográfia-szerzőiket sem a kanonizált írók közül válogatták. A 18. századi anyagban – a műfaj friss megjelenése, a könyv és folyóiratpiac kezdetleges állapota és az irodalomnak mint önálló mezőnek még nem elkülönülése okán – minden olyan életrajzra kíváncsiak, amely a *zsityijékkal* (a szentek életírásaival) szemben a világi szerepek érvényesülését legitímálta. Így váltak a vizsgálat tárgyává tábornok-, cári udvaronc-, tudós-, pedagógus-életrajzok, illetve olyan biográfiák, amelyekben különböző világi szereplehetőségek kontaminációjára láthatunk példát. A 19. századi anyagból – a 2000-es évektől zajló hét kötetes orosz *Biográfiai szótár* készítése okán – a harmadvonalba sorolt publicisták, írók életrajzait vizsgálták. A szovjet időszakból pedig a hivatalos pártéletrajzoktól egészen eltérő, a szovjet kisemberről írt biográfiák és azok a szűk körben hozzáférhető komoly tudományos teljesítménynek tekinthető életrajzi szövegek kerültek a középpontba, amelyek narratív, retorikai szempontból szembementek a korabeli kánonnal, és így kérdőjelezték meg a szabályozott és sematizált életrajzok, a társadalmi berendezkedés „monolit igazságát”. Mindenképpen meg kell említenünk, hogy a kortárs és a közelmúltban íródott életrajzok is a vizsgálatok tárgyát képezik. A 2005 óta működő szentpétervári Iofe Alapítvány (<http://iofe.center>), a Memorial nevű civil szervezet egyik csoportjaként a volt Gulag-táborok rabjairól, túlélőiről, dolgozóiról írt biográfiák felkutatását, publikálását tekinti egyik legfontosabb feladatának. A felkutatott anyagokat éves konferenciáikon ismertetik és kötetsorozatokban publikálják.

Miközben Európában és Amerikában komoly tradíciója van a biografikus szövegek kutatásának (az angolszász tudományban ez az irányzat „biography studies” néven régóta ismert), aközben Oroszországban annak ellenére, hogy a biografikus irodalom kulturális potenciálja nyilvánvaló, a biografikus műfajok fejlődéstörténetét, a műfaj működésmódját rendszerszerűen eddig nem írta le senki. (12.) Kalugin arra vállalkozik, hogy a különböző tudományágak valójában segédforrásaként kezelt életrajzot kiemelje annak „nem-specifikus formában” (12.) való használatából. Célja rávilágítani arra, hogy igenis van *sajátos*, ha úgy tetszik, *egyedi* létmódja az életrajznak, és ezt fel lehet tárni. Ez pedig egy olyan *textuális* és *szociális praxis*, amelynek segítségével – Kalugin itt Hayden White-ra támaszkodik – az életrajz olvasója egyfelől a szociális kapcsolatok jelentését nem analitikus, hanem narratív fogalmak segítségével tudja megragadni (hiszen tulajdonképpen történetek részeseként, résztvevőjeként képzei el magát), másfelől, hogy ugyanez az olvasó speciális tudásra tesz szert az adott társadalomról. Ehhez azonban az szükséges, hogy megtörténjen a normákról, az értékekről és az értékelésről alkotott elképzelések formalizációja, illetve e formalizációs módoknak a tisztázása, amely folyamat végeredményeként megteremtődik a *biográfiai szubjektum*. Ebben az esetben pedig a biográfia már korántsem csak egy társadalom- és kultúrtörténeti folyamatok kutatásához használható segédforrásnak, adattárnak bizonyul, hanem egy olyan típusú cselekvésnek, amelynek során „a saját ágensei viselkedésének szabályait meghatározó

szociális mező struktúrája úgy tárul fel, hogy közben előírja, meghatározza ezen ágensek reprezentációinak mechanizmusát is.” (13.)

A kötet első fejezete *I. Biográfija kak tyeorija i praktjika* ('Az életrajz mint elmélet és gyakorlat') egy új kutatási irány megalapozásához méltó, tömény, ugyanakkor elegáns és lényegre törő elméleti bevezető, amelyben a tudománytörténeti ív a formalistáktól a szemiotikán át napjaink irodalomszociológiai és kultúrakutatásáig terjed. (Kalugin az orosz kutatók azon generációjához tartozik, amely a legmesszebbmenőkig tájékozott az angolszász és francia szakirodalomban, így az orosz elméleti iskolák tézisei indokolt helyeken René Wellek, Stanley Fish, Northrop Frye, Pierre Bourdieu, Hayden White, Paul Ricœur, J. Clifford, Roger Chartier stb. állításainak említésével, az azokkal való ütköztetéssel szélesebb nemzetközi térbe kerülnek a könyvben.) A legnagyobb terjedelemben Kalugin az orosz biográfiautató új elméletére ható, egyik általa legfontosabbnak tekintett gondolkodó elméletének ismertetésével foglalkozik. Úgy véli, hogy abban, hogy a biográfia elméleti elgondolása új lehetőségekhez jutott Oroszországban, hatalmas szerepe volt Borisz Dubin orosz irodalomszociológus 1990-es évekbeli szintetizáló elméletének. Dubin – Georges Gusdorf *Auto-bio-graphie* (1990) könyve nyomán – 1995-ben fogalmazza meg téziséit, miszerint a biográfia fenoménje gazdagon feltárulhat, amennyiben azt a kortárs *narratológiai* és a *bölcseleti irányultságú szociológiai* elméletek szempontjai felől kíséreljük meg értelmezni, leírni. (37.) Kalugin ismerteti Dubin elméletét, mely szerint a biografálás, azaz életrajzírás egyidejűleg három szempontból vizsgálható: először is a biografáló, a szerző önmegértési aktusa során összerendezett ismereteinek sémájaként (tulajdonképpen ez maga az *autobiográfia*), másodsor mint ennek a sémának a „másik” tettein, cselekedetein keresztül, azaz egy külső nézőpontból való reprodukciójaként, harmadrészt pedig írott szöveggént (*grafio*), amely a „saját” és a „másik” kulturális, szociális pozíciói, világképei közti konfliktusának írás általi szimbolizációja. (38.) Dubin e munkájában egy olyan perspektíva tárul fel, amely végső soron azt is lehetővé teszi, hogy rámutassunk a szöveg műfajspecifikus úgynevezett *biografikus jegyeire*, írja Kalugin. Így válik lehetővé a műfaj poétikájának a leírása, amelyet azonban nem lehet ilyen vagy olyan formai kritériumokhoz kötni. „Ha tetszik, egy olyan *szociálisan orientált hermeneutikával* állunk szemben, ahol a szöveget a társadalmi mező struktúrája határozza meg. Ez a meghatározottság megad bizonyos lehetőségeket mind a narratíva felépítésére, mind a hős (*perszonazs*) reprezentációjára, még hozzá úgy, hogy biztosítja ehhez a legfontosabb *toposzokat* és *metaforákat*.” (39.) (Egy orosz nyelvű szöveg esetében már az is jelzés értékű, hogy a biográfiaíró a saját hőst *embernek* (cselovek), *alaknak* (lico), *jellemnek* (harakter), vagy *személyiségnek* (licsnosztj) nevezi. Ezek a megnevezések lehetnek persze szinonimák, de a szöveg különböző intencióira is utalnak, a reprezentáció különböző típusait jelenítik meg, véli a szerző. (41.)) Kalugin szerint pedig éppen ebben rejlik a biográfia művészete: elmondani a hősről annyit, amennyi lehetséges, azaz számításba venni azokat a *szimbolikus és szociális struktúrákat*, amelyek a biográfiaíró számára kikerülhetetlen és megszüntethetetlen adottságokként léteznek. Amikor a szöveg hőst a biográfiaíró hozzákapcsolja ahhoz a világhoz, amely számára értékes (értsd értéktelített; más egy miniszter, katona, irodalmár vagy filozófus esetében) – azaz elkezd létrehozni egy olyan narratívát, amelynek sémája minden esetben az adott társadalmi mező által meghatározott –, akkor ez egyúttal azt jelenti, hogy beindít egy sajátos nyelvhasználatot, hiszen pont ezen a *funkcionális* (!) és nem pusztán retorikus módon működtetett nyelven keresztül tud megtörténni az adott életút megítélése, megmértetése. (45.) Leginkább a nyelvhasználat révén kezdenek működni az adott élettörténethez kapcsolódó, kapcsolható, a csoport önreprezentációjának logikáját megjelenítő elismerési formák. A biográfiaíró ugyanakkor a készen kapott normatív sémákat, narratívákat, nyelveket természetesen a maga szövegében újragondolja, vegyíti, a *biográfia szubjektuma* pedig végső soron metanyelvek metszéspontjában konstruálódik (46.) A biográfiai műfaj egyik fontos tulajdonsága tehát, hogy miközben tisztázza a leírt tettek szimbolikus aspektusait, kifejezheti, bejelentheti a fennálló szimbolikus rendhez való tartozását, ugyanakkor épphogy annak transzformációját is. És itt érkezünk el egy, a biográfia és nyilvánosság kapcsolatát érintő igen fontos ponthoz. Kalugin hosszasan elemzi, hogy e műfajnak – különösen a 18. század végén, 19. század elején, amikor azokat kifejezetten és hangsúlyosan a formálódó nyilvánosságnak címezték szerzőik – fontos

kommunikatív aspektusa az, hogy komoly társadalmi vitákat eredményezhet, a műfaj (inherens) polemikussága pedig különleges hellyel bír a biográfia mint műfaj munkájában. (47.)

Kalugin jelen kötetének korszakhatárai a 18. század utolsó és a 19. század második harmada, ezen belül pedig azok a történeti csomópontok (II. Katalin uralkodása vagy később I. Miklós halála), amelyek valamilyen történelmi, társadalmi, politikai változás következtében (például nyomdanyitás és -tulajdonláshoz való jog megkönnyítése vagy a cenzúra gyengülése) mennyiségi és minőségi értelemben is kihatnak a műfajra.

A kötet második és harmadik fejezete II. *Biografija i isztorija: szlucsaj Ny. I. Panyina*; III. „*La vie et éloge*”, ili Zsityije Fjodora Vasziljevicsa Usakova (II. 'Biográfia és történelem: Ny. I. Panyin esete'; III. „*La vie et éloge*”, vagy Fjodor Vasziljevics Usakov zsityijéje) azt a két 18. századi életrajzt tárgyalja, amelyek az orosz biográfia-műfaj alapítósövegeinek tekinthetők. D. I. Fonvizin *Zsizny grafá Nyikitü Ivanovics Panyina* ('Nyikita Ivanovics Panyin gróf élete', 1784) és A. N. Radiscev *Zsityie Fjodora Vasziljevicsa Usakova* ('Fjodor Vasziljevics Usakov zsityijéje', 1789) című szövegei ugyan csak öt év különbséggel íródtak, mégis mintha szakadék tátongana közöttük, annyira különböznek mind beállítódásukban, mind nyelvükben, mind különböző irányú műfaji keresgélésükben, mind azzal kapcsolatban, hogy mit is jelent számukra „a saját történettel rendelkező hős”. Amiben közösek, hogy mindkettő hőse számára legitimitást törekszik kiharcolni, és a meglévő, már megrögzült műfajok határait úgy igyekszik alakítani, hogy az alkalmas legyen egy személyes történet (értsd: egy önálló individuum történetének) elmondására. Fonvizin hőse egy korábban befolyásos, de kegyvesztett udvaronc, aki nyilvános karrierrel rendelkezik, Radiscev hőse azonban az udvari szolgálatot nem vállaló, karriert nem építő ember, aki a korabeli, a „értékes” életről alkotott elképzelések szerint „semmit sem foglalkozik”. Az első esetben a *dicsőítő beszéd* műfaji hagyományai, annak retorikus elemei a legdominánsabbak, ugyanakkor az életrajz szerzője jelzi, hogy számos dolgot kénytelen elhallgatni. A második esetben az udvari és az etikett normák megsértésén alapul a teljes szöveg, a narratíva pedig – szerzőjének aktív és explikált közreműködésével – az *elbeszélésre* emlékeztet. Egy személyes, intim történet, amely csak néhányak kíváncsiságára tarthat számot, ugyanakkor a biográfiaszerző e történet általánosításán és szimbolizációján dolgozik. Kalugin szerint itt gyönyörűen látszik, ahogy egy *életleírás* már nem annyira *deskripció*, sokkal inkább átmenet a *performatív aktusba*.

Irodalmi szempontból a kötet negyedik fejezetében, IV. *Biografija v oficialnom duhe: reprezentacija vlasztyi* (IV. 'A hivatalos biográfia: a hatalom reprezentációi') tárgyalt szövegek bizonyulhatnak a leginkább érdektelennek, hiszen a *hivatal nyelvén* megszólaló, unalmas, élettelen *csinovnyik életrajzokról* és azok irodalmi tehetséggel nem rendelkező biográfiaszerzőinek ugyanazon dicsőítő klisékből építkező írástechnikáiról van szó. Ugyanakkor mindjárt izgalmassá válnak ezek a források is, amennyiben vizsgálatukba a szerző „bekapcsolja” e szövegek korabeli olvasóit, pontosabban elvárásaikat, a szerzők intencióit és azt az erőt, a *hatalom* erejét, amelynek reprezentációja *intézményi, diszciplináris és diszkurzív* szempontból is megjelenik és formálja ezen szövegeket. Az életrajzok egyik legfőbb szempontja a sikeres hivatali előmenetelhez nyújtott mintaadás, a hivatali ranglétrán való előrejutás módozatainak bemutatása, a normalitás fogalmának (a „normális” ember, viselkedés, választás) használata, tisztázása, amely minden e fogalom által le nem írható, ettől elhajló, ettől különböző viselkedésmódot, tulajdonságot elhallgat és kizár. Kalugin jelzi, hogy dinamikusan változó szövegkorpuszról van szó: bizonyos értékek megítélésében, és szimbolizációs gyakorlatukban is nagy különbség tapasztalható egy 18. század végi és egy 19. század harmincas éveiben íródott hivatali biográfia között.

Az ötödik fejezetben V. *Biografija piszatyelja: lityeratura v poiszkah opravdanyija* (V. 'Az író biográfiája: az irodalom mint a hitelesség megteremtésének eszköze') írói életrajzok kerülnek terítékre a 19. század első harmadából. A mintegy fél tucat életrajzi narratíva elemzése során Kalugin kiemeli, hogy igen látványos kísérletezés zajlik azon diszkurzív mechanizmusok között, amelyek olyan emberek sorsát kívánják bemutatni, akik az életüket az irodalmi munkának szentelték. (209.) „A költő hol tudós, pedagógus, hol gyámolításra és mecenatúrára szoruló csecsemő, hol alkotózseni, hol a cár felvilágosult, önzetlen tanácsadója.” (uo). Az írók, költők életnarratíváinak vizsgálata azért bizonyul sajátosan izgalmas terepnek, mert éppen az irodalmi

tevékenység, az irodalom tere az, ahol az emberi létezés értelméről alkotott megrögzült elképzelések a legradikálisabban mosódnak el, illetve váltódnak le. Az irodalom szociális státuszának időbeni megváltozása a legnagyobb mértékig meghatározza az írói életrajzok elbeszélhetőségének lehetőségeit. Ez kiválóan megjelenik a Lomonoszovról különböző időpontban írt sok műfajú életrajzi szövegek (két életrajz, egy dicsőítő ének és egy óda) egybevetésekor.

A kötet utolsó fejezetében VI. *Voszpityanyije nye v duhe vremenyi: ljugyi szorokovih godov 10 let szpusztya* (VI. 'A kikökönt idő nevelési elvei: a 40-es évek képviselői tíz évvel később') Kalugin elsősorban a biográfia-műfaj egy teljesen új korszaka, az úgynevezett *biográfiai irodalom* megjelenése érdekli. A biográfia itt az úgynevezett szociális-pszichológiai regényben „vetélytársra” talál, hiszen mindkettőnek ugyanaz az érdeklődési köre, de míg a korszak végére az első irodalmibbá válik, a másik sokkal inkább életrajzszerűvé. (211.) P. V. Annjenkov *Nyikolaj Vlagyimirovics Sztankevics: perepiszka jevo i biografija* ('Nyikolaj Vlagyimirovics Sztankevics levelezése és életrajza', 1857) a fiatalon elhunyt, lényegében életművel nem rendelkező bölcselő életrajza, aki aktív résztvevője, alakítója és mentora volt a később a nevét viselő moszkvai filozófiai körnek. Ez a szöveg különleges jelentőséggel bír az orosz biográfiaíró hagyományban (222.), akár a narratíva modelljét és az attól való elrugaszkodást nézzük (a „fiatalon elhunyt zseni ifjú életrajza” mint képlet), akár hősenek tevékenységét, hiszen hőse látványos, publikus karrierrel nem rendelkező, és már azt is különösen nehéz volt megindokolni, hogy egyáltalán miért tarthat számot biográfiára. Annjenkov életrajzi szövegének összevetése Turgenyev *Rugyin* című 1856-os regényével parádés, a biográfus és a regényíró két különböző nézőpontjának ugyanazt a problémát érintő bemutatása. (Turgenyev számára Sztankevics volt a prototípusa az egyik regénybeli hősnak.) Kalugin szerint miközben Turgenyev három hős, Rugyin, Lezsnyov és Pokorszkij segítségével lényegében dekonstruálja a (filozófiai) kör kommunikációs stratégiáit és működését, aközben Annjenkov sokkal inkább apologikus eszközökhöz nyúlt: amíg az irodalom tovább lép, tovább léphet, hiszen fiktív személyekkel dolgozhat, a biográfia ezt nyilván nem teheti meg. (253.)

Kalugin szerint ennél a szövegnél ugyanúgy, ahogy a korábbiaknál is kitűnően látszik, hogy „a szöveg nem passzív hordozója ilyen vagy olyan jelentéseknek: a biográfiai alkotás egy *illesztési folyamat*, amelynek során az egyéni történet tényei egy összetett folyamat eredményeként egyeztetésre kerülnek az adottságként meglévő diszkurzív lehetőségekkel”. (257.) A 18–19. századi orosz társadalmi helyzetnek pedig van egy olyan, a nyugat-európaiaktól eltérő specifikuma, amely a *biografálást*, ezt a „szabályok irányította bonyolult társasjátékot”, illetve a végeredményét, a választások és korlátozások között lavírozó *biográfiát* még inkább marginálissá teszi. Ez pedig a *személyes* és a *publikus* élet egymáshoz való viszonya Oroszországban. „A *személyes* sosem lehet része a *publikus* életnek, a *publikus* pedig arra tesz (sikertelen) kísérletet, hogy maga alá gyűrje a *személyes* területét. [...] Mivel a publikus és a privát élet optimális arányát nem lehet eltalálni, ez az életrajzot marginális műfajjá teszi.” (257.)

Végezetül egy technikai megjegyzés, amely azonban semmit sem von le a kötet színvonalából. Az orosz kutató monográfiáját olvasóbarátabbá tette volna, ha a kötet végén szerepelne a lábjegyzetekben természetesen feltüntetett felhasznált források és szakirodalom összesített listája, na meg egy név- és tárgymutató.

A szerző az MTA BTK irodalomtudományi Intézet tudományos munkatársa.

¶A recenzió a Bolyai János Kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

Аннотация

Научная монография Дмитрия Калугина *Проза жизни. Русские биографии в 18–19 вв.* (СПб: Издательство Европейского Университета, 2015.) является одним из самых фундаментальных русскоязычных трудов последних лет по теме феномена биографии. В англосаксонском литературоведении и культурологии направление 'biography studies' считается традиционно принятой научной сферой, и, разумеется, существует ряд основополагающих трудов по теории жанра, а также – сборники биографических текстов

разных исторических периодов. Поэтому систематичное переосмысление теории жанра именно с помощью русских трудов в сфере теории литературы (тезисы и подход формалистов, структуралистов, семиотиков и др.), культурологии и социологии на почве русских биографий является особенно знаменательным в книге Калугина. Среди тех концепций, на основе которых открывается возможность обновления и оформления теории биографии и описание поэтики жанра, автор выделяет важное место синтетизирующей концепции русского социолога, Бориса Дубина. Калугин считает, что междисциплинарный подход, а именно сочетание современной нарратологии и философско-социологического взгляда на феномен биографии, открывает новые перспективы и методы исследования. В последних пяти главах книги мы имеем возможность в этом убедиться сами. В блистательных, захватывающих читателя анализах биографических текстов 18–19 вв. доказывается, что биография может существовать не только как периферийный жанр, как «вспомогательный инструмент» исторической науки, а как жанр, который имеет свою поэтику. Довольно редко можно встретиться с таким научным трудом, где теория так органично вытекает из интерпретации конкретного текста. Суждения, подход и методика книги бесспорно обогащают не только будущие исследования по теории биографии, но и исследования феномена литературного культа.

Summary

Dmitry Kalugin's monograph *Proza zhizni* (St. Petersburg: European University Press, 2014) aims at renewing the theory and methodology of biography research through involving contemporary culture and social research. The research material analyzed in the volume, i.e. the period when the text corpus was created ranges from the last third of the 18th century to the second third of the 19th century of Russian cultural history. The author draws attention to pieces and eras in which historical, social or political change had an effect on the genre of the biography in terms of quantity or quality. The author's aim is to elevate the genre of the biography from a category traditionally seen by research as a peripheral genre. He recommends that literary historians should step outside the narrow confines of literary history and mix rhetorical, poetic, and narratological methods with the theory and methodology of social science. He offers a theoretical approach which treats biography, used as a tool of history, cultural, literary and social science, in its own right. In his theoretical and methodological introduction he shows through the analysis of several specific sources that the genre of the biography does have a special mode of being, we can talk about the poetics of biography if we place the biographical texts in an interdisciplinary space and analyze them with the combined tools of narratology and contemporary sociology. Kalugin's brilliant theoretical introduction includes an introduction of the views of Russian formalist and semiotic schools about the genre of the biography, as well as Russian sociologist of literature Boris Dubin's synthesizing theory from the 1990s. A very important virtue of the volume is its clear, straightforward language. Kalugin's text analyses and case studies are a real treat because in his interpretations theory is not a juxtaposed, assumed separate layer, instead Kalugin develops it from the given text, and theory and interpretation form an integral and dynamic whole. The theses of the excellent volume not only enrich biographical research, but they can also become the starting point for several other related research projects: studies of literary cult can certainly gain inspiration from them.